

Træk af handelsskolernes historie

Af JENS LAMPE

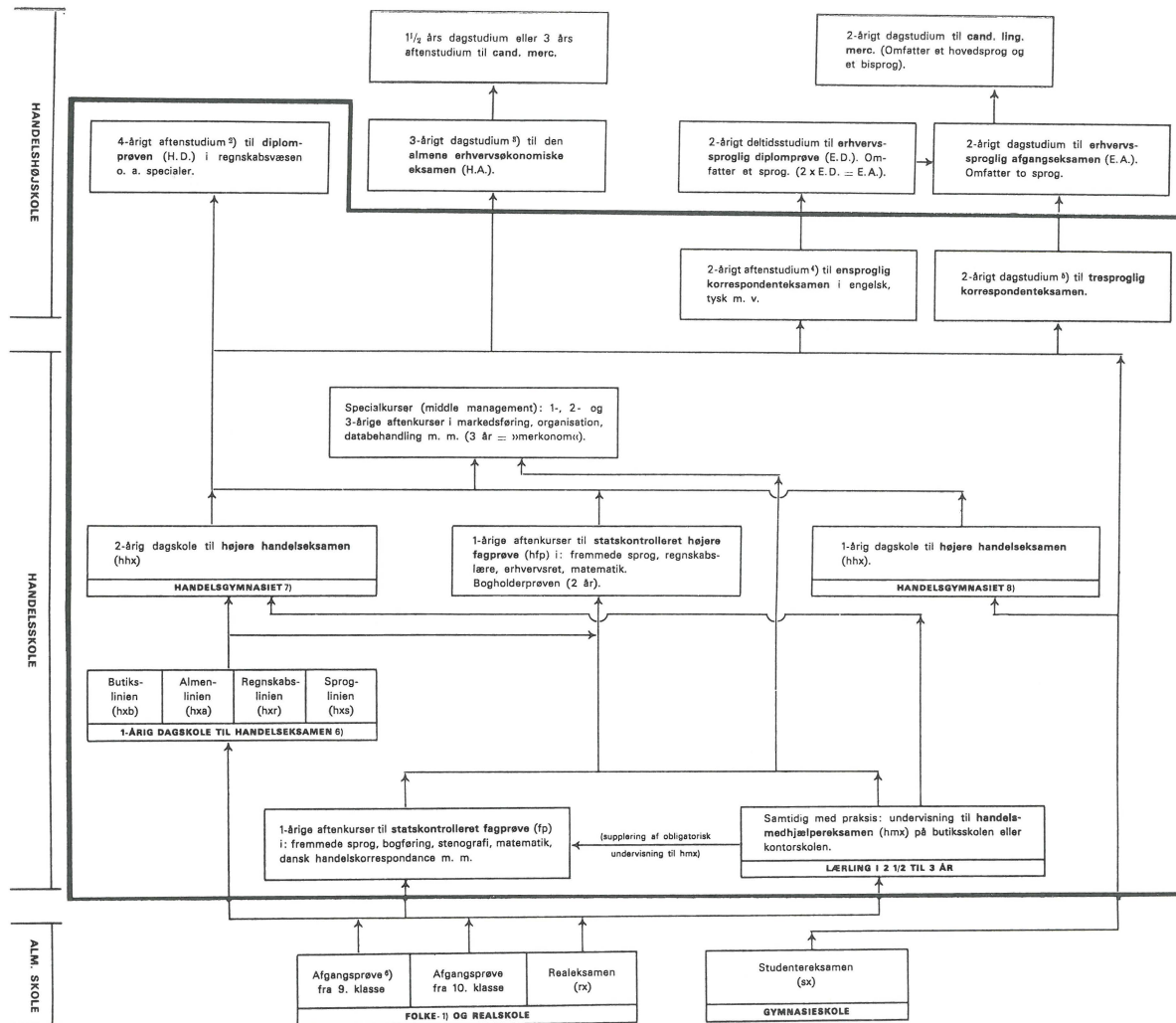
Den danske skole dækker mere end folkeskolen og gymnasiet. Årbog for Dansk Skolehistorie bragte i 1969 en afhandling om de tekniske skolars udvikling. Nedenfor følger et bidrag til belysning af handelsskolernes historie, skrevet af handelsoverlærer *Jens Lampe*.

Hvad forstås ved en handelsskole?

Ved en handelsskole forstås i almindelighed en fagskole for undervisning i de for handels- og kontorfaget nødvendige forkundskaber og de specielle kommercielle færdigheder, som ikke kan opnås ved selve den praktiske oplæring i virksomhederne. Grunduddannelsen inden for handelsskolen – lærlingeuddannelsen – finder i almindelighed sted samtidig med den praktiske oplæring på arbejdspladsen, og loven om lærlingeforhold af 2. oktober 1956 foreskriver, at der skal oprettes en skriftlig kontrakt for alle unge mennesker mellem 14 og 18 år, der ansættes til fagligt arbejde inden for handel og kontorarbejde, håndværk og industri. I øvrigt bygger handelsundervisningen i Danmark på lov af 23. juni 1920 om handelsskoler, lov af 4. juni 1964 om godkendelse af handelsskoler m. v. og tilskud til disse skoler.

Alle handelsskoler giver lærlingeundervisning, i de fleste tilfælde såvel i butiks- som kontorlinjen. Begge linjer afsluttes med *handelsmedhjælpereksamen*, og beståelsen af denne er forudsætning for, at lærebreve kan udleveres. Men et større og større antal skoler giver desuden videregående undervisning til *handelseksamen* (populært kaldet handelens realeksamen), som ligger et trin højere end handelsmedhjælpereksamen, og 16 handelsskoler har handelsgymnasium, der forbereder til *højere handelseksamen* (H.H.), som kunne kaldes handelens studentereksamen. Endvidere er der til de fleste handelsskoler knyttet en mangfoldighed af kursusvirksomhed, der forbereder til de statskontrollerede prøver og højere fagprøver, til uddannelse af merkonomer, korrespondenter o. fl. a.

De mindre handelslærlingeskoler er ikke i stand til at give den branchemæssige undervisning i de forskellige branchers varekundskab, og undervisningen i disse fag samt i faget kontorteknik er derfor hen-

Noter

De med pile forsynede forbindelseslinier angiver de »normale« opstillingslinier i handelsuddannelsessystemet. Det er af hensyn til overskueligheden ikke muligt at få alle tænkelige veje med i skemaet.

- 1) Elever, der går ud af folkeskolen efter 7. eller 8. klasse, kan optages på lærlingeskolen, idet de dog skal begynde med et gennemgået et forberedelseskursus (240 timer) i dansk og regning. Dette er en overgangsordning, som kun gælder indtil videre.
- 2) Adgang til H.D.-studiet har den, der er fyldt 19 år, og som har bestået sx + hfp i regnskabslære; hbx (hvis bestået i 1968 eller tidligere, kræves tillige hfp i matematik); rx + hfp i engelsk, regnskabslære og matematik.
- 3) Adgang til H.A.-studiet giver sx eller hbx; endvidere er der adgang for den, der er fyldt 20 år eller har 3 års praksis samt har bestået rx + hfp i engelsk og i tysk eller fransk.
- 4) Adgang til det ensproglige korrespondentstudium giver: hfp i pågældende sprog med mindst mg-; hbx eller hxs med mindst mg- i sproget; nysproglig sx med mindst 7 i sproget; en særlig adgangsprøve i sproget.
- 5) Adgang til det tresproglige korrespondentstudium giver: nysproglig sx; hbx (med fransk for viderekomne); hxs + adgangsprøve i fransk; rx + hfp eller adgangsprøve i engelsk, tysk og fransk.
- 6) Elever med afgangsprøve fra folkeskolens 9. klasse skal være fyldt 17 år senest den 31. oktober for at kunne optages på den 1-årige dagskole til handelseksamen. For elever med højere uddannelse er der ingen aldersgrænse. I øvrigt kræves for optagelse i:
  - hxb, 1. semester: afgangsprøve fra 9. klasse eller højere uddannelse.
  - 2. semester: bestået hmx fra butiksskolen.
  - hxa: 9. klasse med særlig gode karakterer i engelsk og tysk; 10. klasse med gode karakterer i engelsk og tysk; rx.
  - hxr: 10. klasse; rx (med regning); hmx.
  - hxs: 10. klasse med særlig gode karakterer i engelsk og tysk; rx med gode karakterer i engelsk og tysk.
- 7) På den 2-årige dagskole til hbx optages elever, der har bestået: hmx med engelsk og tysk (gruppe I) med mindst g i disse to fag; hxa; hxr + fp i det manglende fremmedsprog; rx + hxr; hxs; hxb med mindst g i engelsk og tysk (gruppe II).
- 8) På den 1-årige dagskole til hbx optages elever med studentereksamen.

lagt til lærlingekostskoler i Mommark på Als, Ikast og Odder eller ved større handelsskoler, til hvilke eleverne fra de mindre skoler henvises.

Handelsskolernes historie er endnu ikke udtømmende beskrevet, og denne afhandling, der først og fremmest beskæftiger sig med lærlingeskolernes historie, må kun betragtes som et temmelig ufuldkomment oplæg, men den kan forhåbentlig give tilskyndelse til, at emnet tages op til en grundigere behandling på videnskabelig basis.

Fra middelalderen til næringsloven af 1857

Ved *Erik af Pommerns* (ca. 1382–1459) handelsforordning for de sjællandske købstæder af 15. februar 1422 træder den danske handelsstand frem i retslitteraturen som en erhvervsbeskyttet samfundsgruppe. Kun købmænd måtte drive købmandsskab og handel, og de bofaste købmænd privilegeredes. Hermed begynder også konturerne af en lærlingeundervisning at dukke op. Lige så længe der har været standsbevidste købmænd, har det været skik, at en principal sørgede for sit fags fremtid ved at uddanne lærlinge. Før regler om uddannelse blev optaget i lavsvedtægterne, må det antages, at læreforholdet var et helt privat anliggende mellem mester og lærling. Som nu, gik den praktiske og teoretiske oplæring hånd i hånd. Den såkaldte mesterlære, som i de sidste årtier har været under debat, har sin oprindelse i 1400- og 1500-årene, hvor reglerne om uddannelsen af lærlinge var fastsat i de enkelte gilders og lavs artikler eller skrår, som de oprindeligt kaldtes. Disse gilder og lav var sammenslutninger af næringsdrivende inden for samme fag, som kom til at spille en fremtrædende rolle i byernes liv og hurtigt fik en monopolstilling, idet ingen kunne drive handel eller håndværk uden at være medlem af et lav, der til gengæld værnede og sikrede fagets interesser på bedste måde. Kongerne forsøgte adskillige gange at ophæve lavene, men det mislykkedes hver gang.

I Flensborg havde man således et St. Knudsgilde, som i øvrigt stadig eksisterer. Dets skrå foreligger i en afskrift fra ca. 1400, men det må være betydeligt ældre. Endvidere havde man et St. Gjertrudsgilde, Hellig Legemsgilde og Vor Frue købmandsgilde. Meget oplysende er også skrårne fra Odense og Malmø. Fra 1431 kendes fra Ålborg et købmandsgilde kaldet Guds Legems lav, i hvis vedtægter af 1680 fastsloges nærmere regler for antagelse af lærlinge, og læretidens længde var her ansat til mindst 8 år.

I lavsartiklerne for kræmmerne i Helsingør, som *Christian VI* udstedte i 1744, var læretiden 7 år, undtagen for kræmmersønner. Når læretiden var udløbet, skulle de unge mænd i magistratens overværelse eksamineres af lavets oldermann og fire lavsbrødre om »bogholderie, om vekseltiil og pengecours af indenlandske og udenlandske, desligeste om handelens natur og egenskab, samt hvorledes varerne fåes fra første hånd af alle sortementer; dernæst måtte han kunde viide at gjøre forskiæl og sige differencen mellem vores og den udenlandske vægt og mål.«

I næsten hele lavsperioden foregik lærlingenes undervisning på den måde, at købmanden selv overvågede indlæringen og læsningen med lærlingene og førte disse op til den teoretiske prøve. Kun i nogle tilfælde overlodes undervisningen til private informatorer.

I oplysningstiden, hvor uddannelsen af ungdommen som en samfundsgavnlig foranstaltning føltes som et stærkere og stærkere behov, og da borgerne blev sig bevidst som stand og fik forståelsen af, at købmandens, håndværkerens og sømandens uddannelse krævede et bedre teoretisk grundlag i pagt med tidens krav, pegede en fremtrædende embedsmand, *Grev Otto Thott*, på nødvendigheden af at skaffe vordende købmænd en bedre skoling, ligesom den fhv. statsminister *Ove Høegh-Guldberg* i 1787 gav et oplæg til en reform af skolevæsenet, hvori han betonede vigtigheden af, at »der sørges for at bringe en fond til veje, at der i hvert stift kan blive en handelsskole velindrettet«. Ideerne blev dog ikke realiseret. I stedet for satte tankerne frugt i form af de såkaldte »søndagsskoler«, som ikke må forveksles med nutidens forkyndende skoler. De hed således, fordi undervisningen foregik om søndagen, selvfølgelig uden for kirketiden, og omfattede udelukkende den konfirmerede ungdom af handels- og håndværkerstand, som ønskede at udbygge de ret sparsomme kundskaber, der var erhvervet i den offentlige skole. Kendt er pastor *N. H. Massmanns* søndagsskole i hovedstaden, der oprettedes 1800. I Tønder startedes en i 1803, i Flensborg 1815, og snart var de udbredt i de fleste større stæder.

Det var oftest de fattige, som søgte søndagsskolerne. Velhavende folks børn søgte som regel informatorer eller privatlærere, som gav kursus i bogholderi, korrespondance, regning eller sprog. Således averterede en translatør og sproglærer *Mayson* fra England i Viborg 1821 med, at han gav undervisning i bogholderi, korrespondance og regning

efter en »letfattelig og behagelig læremetode.« Og i Sønderborg annoncerede en *F. C. Kunze* i oktober 1828, at han ville give undervisning i bl. a. fransk, ortografi og brev- og konversationsstil. I København oprettedes i begyndelsen af 1800-årene mindre private institutter, som satte en handelsundervisning i system, og i 1838 begyndte urtekræmmerlavet i København en handelsaftenskole. Den synes at have haft en vanskelig start og måtte efter mange heftige diskussioner blandt principalerne ophøre i oktober 1861.

Sønderjyden *Svenne Langkjer* (1808–1883) havde mere held, da han i 1842 startede det første københavnske »handelsakademi«, som til tider var stærkt besøgt. Langkjer skrev selv en del af de lærebøger, der benyttedes i undervisningen. Året efter begyndte Haldur Grüners handelsakademi. Af andre private handelsskoler kan nævnes Nehms Kursus A/S, oprettet 1865, Københavns Handelsakademi, oprettet 1894, Frederiksberg, Østerbros og Byens Handelsgymnasium og Sprog-institut, opr. 1908. I Ålborg oprettedes 1875 Justitsråd Møllers handelshøjskole og i 1901 Færgemanns handelsskole. Begge blev 1953 overtaget af Ålborg Handelsstandsforening. Fra nyere tid kan endvidere nævnes Freys Handelsskole i Frederikshavn, som forberedte sine elever til handelseksamen. I Odense oprettedes Den fynske Handelsdagskole 1908 og Odense Købmandsskole 1911, men også i andre købstæder har der fra tid til anden været drevet private handelsskoler.

Handelsstandsforeningerne tager initiativet

Med næringsloven af 1857 blev lavsvæsenet endelig ophævet (1862) og næringsfriheden gennemførtes. Men samtidig ophævede man de i lavsartiklerne indeholdte krav om en uddannelse af svende og drenge og reglerne for eksamination af disse. De handlende følte hurtigt ulemperne ved, at et hensigtsmæssigt oplæringssystem, som var bygget op gennem århundreder, var forsvundet, uden at noget andet og bedre var sat i stedet, og man forudså, som det blev sagt, »at den næste generation af købmænd ville gøre handelen skam.«

Industrialiseringen, som begyndte i England i slutningen af 1700-årene og for alvor gjorde sig gældende i Danmark et sekel senere, bevirkede en rivende udvikling ikke blot i produktionen, men også i samfærdselsmidlerne og gav handel og søfart et vældigt opsving. Hermed blev der også et behov for en tidssvarende uddannelse. I de han-

delsforeninger, eller, som de senere blev kaldt, handelsstandsforeninger, som dannedes efter næringslovens ikrafttræden 1857, rejste der sig snart krav om en ordnet, systematisk og teoretisk lærlingeuddannelse under handelsstandsforeningernes ledelse og ansvar.

Initiativet kom fra Jylland, hvor Århus var den første by, som fik virkeliggjort tanken herom. Man havde her indset, at undervisningen i en skole blev billigere og bedre, end når de unge mennesker skulle have privat undervisning i enkelte fag. 1865, samme år som velocipederne dukker op, oprettes *Århus Handelsstandsforenings aftenskole*. Fagene, der undervistes i, var dansk, regning, skrivning, tysk og engelsk. Der holdtes skole fire timer om ugen fordelt på to aftener fra kl. 20–22 i vinterhalvåret. Åbenrå (der som nordslesvigsk købstad hørte til Preussen) fik sin »Gewerbeschule« 1868, Horsens og Roskilde fulgte efter i 1869, Kolding 1871, Hjørring 1872, Ålborg og Fredericia 1876, Odense og Randers 1877, og inden sekelskiftet havde handelsstandsforeningerne i de fleste andre større købstæder løst deres handelsskoleproblemer nogenlunde tilfredsstillende.

København kom relativt sent med. Her blev initiativet taget af Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, der stiftedes i 1880, og af hvis tidligere formænd særlig grosserer *Holger Petersen* fortjener at nævnes. Her påbegyndtes i 1881 en undervisning for handelslærlinge, »fornemmelig i sprog for yngre handelscontorister«. Der undervistes om aftenen fra kl. 18–21, og der begyndtes med 73 elever. Men også *C. F. Tietgen* (1829–1901) må nævnes i denne forbindelse. Han arbejdede ivrigt for at skaffe unge handelsmænd en god uddannelse og skænkede derfor store gaver til skole for handelsstanden. Niels Brocks Handelsskole i København, som økonomisk baseredes på bl. a. et legat på 10.000 rdlr., stiftet af storkøbmanden *Niels Brock* (1731–1802), begyndte sin virksomhed 1888 og kom efterhånden til at danne mønster for en række højere handelsskoler, som senere er vokset op trindt om i landet.

De forskellige handelsskoler udarbejdede selv pensum og planer og sørgede også selv for at afholde eksamen, men med lærlingeloven af 1889, den første egentlige lærlingelov, indførtes en pligt for principalen til at sende lærlingen på handelsskole. Da der på dette tidspunkt eksisterede lærlingeskoler i de fleste større byer, baserede myndighederne derfor undervisningspligten på disse bestående skoler. Som nævnt af *Erik Langsted* er dette årsagen til, at vi i Danmark ikke fik

– og heller ikke senere har fået – statslige eller kommunale handelsskoler som i de andre nordiske lande og flere andre steder, men at handelens ungdom fik en uddannelse i skoler, der ejedes og blev drevet af erhvervenes egne organisationer.

Lærlingeloven af 1889

Handelsskolerne fik med den ny lærlingelov en chance, der betød et betydeligt opsving i elevantal, og dette medførte, at konsul *Kaalund*, Kolding, som repræsenterede provinshandelsforeningerne, fremkom med et forslag til en fælles afgangseksamen for samtlige lærlingskoler. Forslaget blev vedtaget af de jyske handelsskoler 1899, Sjælland fulgte efter, i 1901 kom Fyn og Lolland-Falster med og endelig sluttede København sig til i 1909. I hovedstaden oprettedes en 3-årig lærlingeundervisning i overensstemmelse med den, man havde ved handelsaftenskolerne i provinserne. Købmandsskolen og dens mange afdelinger samlede efterhånden al handelsskoleundervisning i København under sig.

Da der nu var kommet fælles retningslinjer over handelsskolernes undervisning og eksamen, gik man til rigsdagen med et andragende om tilskud, dels til skolernes drift, dels til afholdelse af lærerkursus. Men andragendet blev afslået med den begrundelse, »at handelsstanden godt kunne klare sig selv, idet den var den eneste af de næringsdrivende klasser, der tjente noget.« I 1893 opnåedes dog en bevilling på 14.000 kr. til fordeling blandt handelsskolerne.

En konsekvens af tilskuddet blev, at myndighederne i 1899 udnævnte en undervisningsinspektør, og det blev dr. phil. *H. L. Møller* (1861–1928), der havde været leder af de Brockske handelsskoler i København. Møller blev senere folketingsmand for Højre i Københavns 2. kreds. Han virkede til 1928 og afløstes af kontorchef i handelsministeriet, cand. jur. Greve *Ernst Moltke*, som atter vendte tilbage til handelsministeriet i 1929 og som efterfølger fik lektor ved Metropolitanskolen, cand. mag. *Osvald Larsen* (f. 1889), som virkede til 1958.

1901 oprettedes Provinshandelsforeningens Fællesudvalg for Skolevæsen, der kom til at bestå af tre købmænd og to lærere. Konsul *Kaalund* var selvskreven som formand. Udvalget fastsatte undervisningsplan og eksamensfordringer for de skoler, som stod under til-

synet, samt udarbejdelsen af de skriftlige opgaver ved handelsmedhjælpereksamen, alt i samråd med undervisningsinspektøren. Den vedtagne undervisningsplan gik ud på, at der skulle være 3 klasser med 25 undervisningsuger à 6 timer årlig. Der skulle undervises i dansk, skrivning, handelskorrespondance, handelsgeografi, handels- og vekselret, dobbelt bogføring og handelsregning. Engelsk og tysk kunne medtages som tillægsgag. For handelsskolelærerne, der kun var ansat som time-lærere og for de flestes vedkommende kom fra folkeskolen, blev der oprettet særlige feriekursus.

Kvinder på handelsskolerne?

Indtil omkring 1890 havde handelsskolerne kun mandlige elever, men kvindesagens virke var begyndt at gøre sig gældende. Dansk Kvinde-samfund var blevet stiftet i 1871, og i 1875 fik kvinder adgang til universitetet. Lige så stille åbnede enkelte handelsskoler en dør på klem, nogle steder dog med en vis ængstelse. I 1892 var der således 5 piger på handelsskolen i Viborg. Et forslag fra bogholder *Tychsen* i 1896 om optagelse af kvindelige elever i Fredericia handelsskole gav anledning til en længere diskussion, men det blev dog vedtaget, og i handelsforeningens protokol bemærkes, at »denne foranstaltning har sikkert været til gavn for skolen både ved at fremkalde en bedre tone blandt eleverne indbyrdes og ved at fremme kappelysten.« For eventuelle modstandere af kvindernes optagelse må det have været lidt af en bitter pille i 1898 at konstatere: handelsskolen dimitterede 11 elever, heraf 3 med udmærkelse. Det var alle piger. Endnu i 1904 var Svendborg handelsforenings daværende formand stærkt imod at give kvindelige lærlinge adgang, fordi han frygtede »at arbejdsalvoren skulle lide ved, at kvinder kom ind på skolen.«

Siden er udviklingen jo unægtelig gået i en anden retning, eftersom de kvindelige lærlinge i dag er i flertal på næsten alle handelsskoler.

Bortset fra undervisningsinspektørens tilsyn og statstilskuddet var handelsskolerne lige til 1920 under privat ledelse, nemlig af Provins-handelsforeningens Fællesudvalg for skolerne – fra 1914 Provins-handelsforeningens Skoleudvalg. Dette udvalg sørgede også for eksa-mensopgaver og for censorer. Indtil 1883 blev handelsskolerne i de fleste byer drevet alene for handelsforeningernes regning, således at disse dækkede underskud ved skolernes drift, fortrinsvis ved opkræv-

ning af skolepenge. I de fleste byer betaltes skolepengene af principalerne. Efter at der fra 1883 var blevet givet statstilskud, var det naturligt, at man ved lærlingeloven af 1889 pålagde købmændene pligt til at tilstå deres lærlinge den fornødne tid til at gå på handelsskole om aftenen. I almindelighed gav kommunerne gratis lokaler, lys og varme, og enkelte kommuner gav endog tilskud til lærere, som tog på kursus for at dygtiggøre sig til gerningen i handelsskolen. De fleste præsterede en solid indsats i aftentimerne for en relativ lille betaling og veg ikke tilbage for at tage kursus efter kursus. Eksempelvis kan nævnes, at *Anton Pedersen Kjølbø* efter at have taget lærereksamen fra Ranum i 1907 efter to års uddannelse på Niels Brocks handelshøjskole tog afgangseksamen i 1910 med 1. karakter.

Et antal tekniske skoler, især i stationsbyerne, oprettede handelskoleafdelinger under Tilsynet med handelsskolerne.

Handelsskolens »grundlov«

Ved handelsskoleloven af 23. juni 1920 blev der skabt helt klare rammer for handelsskolernes opbygning og videre udvikling. Den lov, der stadig må kaldes handelsskolens »grundlov«, gjorde handelsskolerne til et lige så ensartet område som f. eks. realskolen og gymnasieskolen.

Tilsynet med de handelsskoler, som modtog statsstøtte, blev nu underlagt en under handelsministeriet hørende direktør, og undervisningsplaner, eksamenskrav, læreruddannelse, kontrol med skolerne m.m. tillagdes direktoratet. Til støtte for tilsynet blev der oprettet et rådgivende organ, et skoleråd, for hvilket tilsynet kunne forelægge ethvert spørgsmål vedrørende handelsskoleundervisningen.

Sønderjylland, Færøerne, Grønland

I genforeningsåret 1920 vedtoges det på et møde i Kolding, hvor alle handelsstandsforeninger i den genvundne del af Sønderjylland var repræsenteret, at omdanne de nordslesvigske handelsskoler efter dansk norm og mønster. De sønderjyske skoler nåede relativt hurtigt op på en lignende standard som dem nordenå.

På Færøerne blev den første handelsskole oprettet på aftenskolebasis i Torshavn. Skolen fik eksamensret i 1938. Siden oprettedes handelsskoler i Klaksvig, Tvørfå og Vågø.

HANDELSSKOLERNE I DANMARK

Handelsundervisningen på Grønland fik først sin faste form i 1962. På grund af de store afstande fandt man det mest hensigtsmæssigt foreløbig at lade undervisningen finde sted i Syd-Danmark på kostskoler. De første år holdt man til på Balle Ungdomsskole ved Vejle, dernæst på Hald Hovedgård ved Viborg og Mommark handelskostskole på Als, men i 1966 oprettedes Ikast Handelskostskole som selv-

ejende institution med det hovedformål, at denne skole skulle forestå uddannelsen af butiks- og kontorlærlinge fra Grønland. I 1967 begyndte Mommark handelskostskole undervisningen i kontorteknik og branche- og varekundskab. Til samme formål blev Odder handelskostskole taget i brug 1968.

I 1956 kom der en ny lov om lærlingeforhold, hvori der stilledes krav om, at der for alle fag skulle fastsættes uddannelsesregler, ligesom loven gjorde den obligatoriske dagskoleundervisning til en realitet. Dette medførte bl. a., at de handelsskoler, der hidtil havde lejet lokaler (oftest i kommuneskoler eller tekniske skoler), måtte tænke på at skaffe egne lokaler og ansætte fast forstander (direktør) og et passende antal faste lærere. Hidtil havde man de fleste steder klaret sig med timelærere fra folkeskolen og gymnasiet samt advokater og fagfolk fra de praktiske erhverv, såsom bogholdere, revisorer, dekoratører og branchefolk.

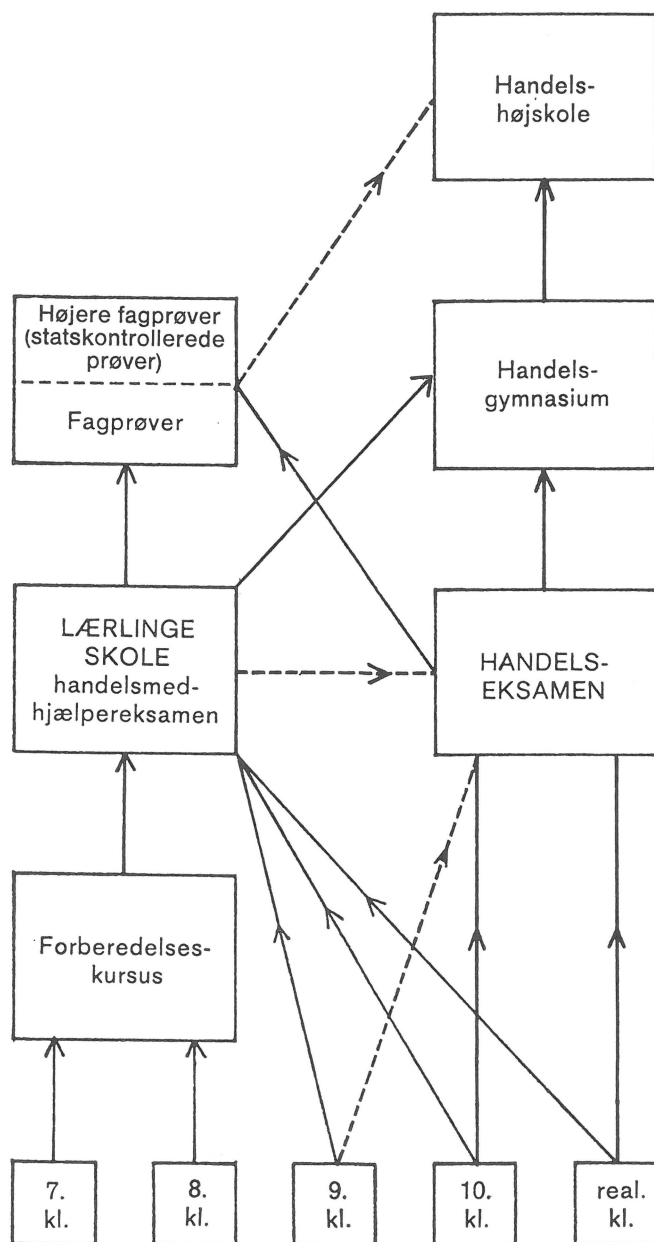
Overgangen til dagskole betød, at handelsskolerne skulle have et antal særligt uddannede heltidsbeskæftigede lærere. Endvidere betød nyordningen, at man måtte begynde en sammenlægning og centralisering af handelsskolerne for at kunne opfylde lovens krav.

Siden er udviklingen gået slag i slag, og en historisk vurdering er næppe mulig. Blot skal det nævnes, at i 1964/65 blev handelsskolerne overflyttet fra handelsministeriet til undervisningsministeriet. Statens Tilsyn med Handelsskolerne blev indlemmet i det nyoprettede Direktorat for Erhvervsuddannelserne, hvorunder også hører teknika, tekniske skoler, maskinmesterskoler, teknologiske institutter og lærlingesager m. m. Direktør, cand. jur. Erik Langsted (f. 1915), som havde virket fra 1958–65, fratrådte som leder af tilsynet og afløstes af undervisningsdirektør, cand. jur. *O. I. Mikkelsen* (f. 1911).

Pr. 1. januar 1964 fandtes der 180 lærlingeskoler med 48.894 elever. Pr. 1. januar 1965 fandtes der 142 lærlingeskoler med 47.426 elever. Siden er antallet af handelsskoler gået ned til ca. 65.

Tilgangen til lærlingeskolerne er svagt dalende, til gengæld er tilgangen til de skoler, som forbereder til handelseksamen og højere handelseksamen, stigende. I 1965 var der 28 af disse, 1969: 50 skoler. Af handelsgymnasier fandtes i 1969 15 med 1803 elever.

Handelshøjskoleafdelinger er i øjeblikket oprettet som selvstændige selvejende institutioner i tilslutning til handelsskolerne i Ålborg (oprettet 1940), Odense (1942), Kolding (1948), Sønderborg (1961) og

Esbjerg-Varde (1966). Handelshøjskoler findes kun i København (oprettet 1917) og Århus (1929).

Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, der i sin tid oprettede Købmandsskolen og Handelshøjskolen i hovedstaden, har gennem en årrække drevet kursusundervisning i London og Bremen og fra 1968 i Paris. På disse skoler kan de unge med handelsmedhjælpereksamen som mindste grundlag og særlige kvalifikationer i sprog få udbygget deres viden og færdighed i henholdsvis engelsk, tysk og fransk.

Afsluttende bemærkninger

Fra 1834 til 1940 har befolkningsandelen været stærkt voksende i handel og omsætning samt transporterhvervene. Tendensen synes at være, at en stadig mindre del af befolkningen beskæftiges ved egentlig vareproduktion, medens en større og større andel beskæftiges i tjenesteydende erhverv.

Udviklingen inden for alle grene af erhvervs- og samfundslivet har nødvendiggjort en gennemgribende omlægning og udbygning af den faglige uddannelse. For handels- og kontoruddannelsernes vedkommende er der blevet gennemført ændrede og mere specialiserede lærlingeuddannelser, ligesom uddannelserne til handelseksamen, højere handelseksamen og statskontrollerede prøver er blevet udbygget og omlagt. Der er endvidere i de seneste år i stigende omfang indført specialkursus, f. eks. EDB og systembeskrivelse, ligesom undervisningen i fremmedsprog er blevet tilgodeset med et større timetal, og moderne undervisningsmateriale er blevet indført.

Denne rivende udvikling inden for handelsskolerne, som ventes at ville fortsætte og accelerere i de kommende år, har sammen med den øgede tilgang især til de mere videregående uddannelser medført, at staten ved gennemførelsen af ændrede tilskudsordninger inden for alle områder har overtaget en større del af driftsudgifterne, der for eksamensundervisningens vedkommende nu dækkes fuldt ud af staten. Udviklingen har endvidere medført og vil i de kommende år fortsat medføre en stigende statsinvestering i byggeri og anskaffelse af udstyr og inventar til handelsskolerne for at muliggøre gennemførelse af den ændrede uddannelse.

Med den placering handel, omsætning og administration har fået

i vort moderne samfund, og den udvikling og vækst handelsskolerne har haft de seneste år, er der ingen tvivl om, at de vil komme til at hævde deres stilling i det samlede skolebillede med mere og mere markante træk.

Litteratur

- Betænkning angående undervisning i lærlingskolen til handelsmedhjælpereksamen. Betænkning nr. 302, 1962.
- Betænkning I vedrørende den obligatoriske undervisning på handelsskolerne af butiks-, kontor- og engroshandelslærlinge.
- Betænkning nr. 351, 1964.
- Bjerre, Gustav og Østerby, Ole: Ungdoms- og Voksenundervisning, Kbh. 1968.
- Bøtefyhr, K. og Sjøgren Nielsen, E.: Lærlingeloven, Kbh. 1956.
- Den danske Handelsskole. Medlemsblad for Danmarks Handelsskoleforening. 1909-1967.
- Dahl, Svend (red.): Danmarks Kultur ved Aar 1940, Kbh. 1942, bd. 5 s. 378-389.
- De danske Erhverv (red. Tage Uhrskov) Kbh. 1967, s. 48-54.
- Den danske Skolehåndbog (red. Claus Moldt) Kbh. 1969, s. 267-273.
- Hages Håndbog for Handel og Industri. Kbh. 1944, bd. II s. 664-674.
- Handels-Nyt. Provinshandelskammerets Månedssblad, 1955-1968.
- Handelsskolebladet. Udgivet af Landsforeningen af Lærere ved Danmarks Handelsskoler. 1940-1967.
- Handelsskolen. Udgivet af Foreningen af fastansatte Lærere ved Danmarks Handelsskoler og Danmarks Handelsskoleforening. 1968.
- Handelsskolenyt. Udgivet af Landsforeningen af Timelærere ved Danmarks Handelsskoler, nr. 1-4, 1968.
- Handelsundervisning i Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige. Frederiksstad, Norge. 1965.
- Handelsskoleundervisning i Danmark, Finland, Norge og Sverige, Kolding u.å.
- Handelsskolerne. Telefonliste, adresseliste og statistisk materialesamling. Udg. af Direktoratet for Erhvervsudd. Kbh. 1966.
- Hansen, Flemming Lind: Horsens Handelsskole 1869-1969, Horsens 1969.
- Hirschsprungs Handels Håndbog. Kbh. 1947, s. 1037-1052.
- Klöcker-Larsen, Flemming: Lærlingeuddannelsen i Danmark. Kbh. 1965.
- Kundskaber til anvendelse for handelsfaget. Aarhus Handelsstandsforenings handelsskole 1865-1965. Århus 1965.
- Lampe, Jens: Træk af de sønderjyske handelsskolars historie. (Flensborg Avis den 22.2.1961).
- Langsted, Erik: Handelsskolebogen, Kolding 1960.
- Larsen, Kai Edvard: Sønderborg Handelsstandsforening 1878-1953. Sønderborg, 1953.
- Larsen, Osvald: Undervisningslære for Handelsskolen. 2. udgave, Kolding 1955, s. 9-47.

Leksikon for Opdragere. Kbh. 1952, bd. I-II.
 Lærlingeuddannelsen, butik, kontor, engroshandel. Vejle, 1965 ff.
 Niels Brocks Handelsskole 1888-1963, Kbh. 1963.
 Nordisk pedagogisk handbok for handelsundervisningen. Stockholm 1968.
 Provinshandelskammeret. Årsberetninger 1900-1966.
 Statistisk materiale om de forskellige statsanerkendte handelsskolars forhold.
 Udg. af Direktoratet for Erhvervsudd. Kbh. 1966.
 Statistisk Årbog, årg. 1-74.
 Thrane, Eigil: Education and Culture in Denmark, Kbh. 1958.
 Trap, J. P.: Danmark. 5. udgave.
 Torsting, Einer: Opdragelse og Undervisning i Danmark, Kbh. 1948-49.
 Undervisning og Uddannelse. Betænkning nr. 453, Kbh. 1967.
 Vibæk, Marius: Den danske Handels Historie, Kbh. 1932.
 Vibæk, Marius: Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse 1880-1930.
 Kbh. 1930.
 Med hensyn til de enkelte handelsstandsforeningers og handelsskolars historie
 må der henvises til jubilæumsskrifterne. Oversigt i Henry Bruun: Dansk
 Historisk Bibliografi 1913-42, bd. I, s. 523-526, numrene 9465-9528 og
 bd. II s. 235-236. Samme: Dansk Historisk Bibliografi 1943-47, s. 101 ff.
 og 174 ff. Udbyttegivende er også Ulf Kjær Hansen: Danske Jubilæums-
 skrifter. Kbh. 1955, med bibliografi og Vagn Dybdahls anmeldelse og kom-
 mentarer til denne bog i Erhvervshistorisk Årbog, 1955, s. 128-146.